

A környezeti nevelés helyzete a hazai pedagógus-továbbképzési rendszerben

Marosváry Péter, (PTMIK), 2003.

A környezeti nevelés helyzete a hazai pedagógus-továbbképzési rendszerben

kutatási összefoglaló

1. Bevezető

A kutatást a Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda megbízásából a Pedagógus-továbbképzési Módszertani és Információs Központ Kutatási és Fejlesztési Irodája végezte Marosváry Péter vezetésével. A kutatásban részt vettek: Barkóczi Katalin, Győri Diána, Herman Katalin, Nagy Boglárka és Sapsál Júlia.

A kutatás a pedagógusok számára ajánlott, a 277/1997-es kormányrendelet hatálya alá tartozó továbbképzések körében a környezeti neveléssel kapcsolatos képzéseket vizsgálta. A vizsgálatot 2002. október és 2003. február között végeztük.

Átfogó célként határoztuk meg, hogy reális képet, naprakész információt kapjunk arról, hogy a környezeti neveléssel foglalkozó, vagy az iránt érdeklődő, azt fontosnak tartó pedagógusoknak milyen lehetősége van az ebben a körben való tájékozódásra, a kapcsolódó ismeretek, módszertani és szemléleti elemek elsajátítására ill. az azokhoz kapcsolódó tevékenységek megélésére.

Céljaink közé tartozott, hogy vizsgáljuk a fenti elemek jelenlétét a képzési kínálatban ill. feltárjuk azokat a tapasztalatokat, igényeket, hiányterületeket, melyeket a képzők és a tanfolyamokon részt vevő pedagógusok fogalmazznak meg. Kíváncsiak voltunk, vannak-e, és ha igen, milyen különbségek vannak a jól működő, hatékony programok és a kevésbé sikeres képzések között.

2. A vizsgált képzések köre

Kutatásunk alapját a 277/1997-es kormányrendelet szerint akkreditált, **30-120 órás képzések** alapítási engedély dokumentációja alkotta. Ezen felül megvizsgáltuk, a környezeti nevelés területén milyen **szakvizsgát adó ill. szakirányú** továbbképzéseket szerveznek a felsőoktatási intézmények, és hogy milyen lehetőséget nyújtanak a pedagógusoknak az Országos Képzési Jegyzékben szereplő **felsőfokú szaktanfolyamok**.

3. A vizsgálat módszerei

3.1 Az akkreditált továbbképzésekről gyűjtött adatok forrásait és az alkalmazott módszereket tartalmazza a következő táblázat:

Cél	Forrás	Tevékenység	Esetszám
Alapinformációk és érvényesség megismerése	PTMIK Akkredata adatbázis	Adatbázis elemzés	90 program

2003. február
Marosváry Péter

Bejelentett képzések megismerése	PTMIK Ügyfélszolgálat adatbázisa	Adatbázis elemzés	90 program
Tartalmi kérdések	Alapítási engedély kérelem	Dokumentumelemzés	90 program
Tartalmi és szervezési kérdések	Telefonos lekérdezés az alapítóktól	Interjú	72+4 program
Tartalmi, módszertani és szervezési kérdések	Képzések látogatása	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interjú a képzővel ▪ Interjú a résztvevőkkel ▪ Személyes tapasztalat a képzésről 	6 program
Szervezési kérdések, tapasztalatok	Megyei pedagógiai intézetek	Beszélgetés a pedagógiai intézetek vezetőivel ill. továbbképzési felelőseivel	Egy alkalom
Képzések hosszú távú tapasztalatainak vizsgálata	Kérdőív korábban szervezett, jelenleg is futó képzések résztvevőivel	Kérdőív küldés és feldolgozás	58 értékelhető válaszlevél

3.2 A szakirányú továbbképzésekről a Pedagógus-továbbképzési Központ által kiadott *Pedagógus-szakvizsgára felkészítő és szakirányú továbbképzési szakok jegyzéke 2002/2003* című kiadványból tájékozódunk.

- A 8 szakvizsgát adó vizsgált képzésből 1 esetben nem egyezett a kiadványban szereplő és a valós cím. 3 képzés esetében derült ki, hogy nem 360, hanem 120 órás képzések.
- 6 képzés még soha nem indult el, 2 képzés már futott valamikor, de évek óta nincs elegendő jelentkező rájuk.
- Megvizsgáltunk 1 a kiadványban nem szereplő, szakvizsgát nem adó, a pedagógusok körében mégis évek óta sikeresen működő programot is.

3.3 Az OKJ-s képzésekről a Pedagógus-továbbképzési Központ által kiadott, *Pedagógusoknak ajánlott felsőfokú szakképesítések 2001/2002 c. kiadvány alapján tájékozódunk.*

- A kiadványban nem találtunk környezeti neveléssel kapcsolatos képzést, így beszámolóinkban ezzel a képzési körrel nem foglalkozunk

4. Az akkreditált pedagógus-továbbképzések vizsgálata

4.1 Alapadatok

- A kutatás során megállapítottuk, hogy az érvényes alapítási és indítási engedéllyel rendelkező képzéseknek csupán valamivel több, mint harmadát szervezik folyamatosan. A programok egy másik harmadát soha nem indították el, a maradékot pedig régebben szervezték, de ma napjainkban már nem.
- Az élő programoknak valamivel több, mint felét, a csak korábban szervezetteknek csupán hatodát jelentették be a PTMIK-nél legalább egyszer.

- A programok többségét 1999-ben alapították, és egy évvel később kaptak rá indítási engedélyt.
- A programok többségét (kb. 1-1 harmadát) felsőoktatási intézmények és civil szervezetek alapították, a jelenleg is futó programok többségét civil szervezetek, kisebb részét szakmai szolgáltatók szervezik.
- A képzések több mint felét 30 órában, harmadát 60 órában szervezik.
- A képzések nagy többségét általános ill. középiskolában tanító pedagógusoknak ajánlják, az óvodapedagógusokat csupán 13% célozza meg.

4.2 A dokumentum-elemzés eredményei

A programok tartalmát a következő fő szempontok alapján értékeltük:

- **Intellektuális fejlesztés** – a (szak)tárgyi tudás, ismeretek bővítése; Itt a vizsgált tartalmi elemek között nem találtunk kirívó különbségeket.
- **Módszertani fejlesztés** – a pedagógusok módszertani (tanítás- és tanulásmódszertani) kultúrájának fejlesztése;

A képzések tematikájában legtöbbször a témaközpontú megközelítésre és a cselekvésorientált módszerek alkalmazására történő felkészítés szerepel.

- **Szemléletfejlesztés** – a résztvevők környezettel, környezeti neveléssel kapcsolatos szemléletének formálása, gazdagítása;

A szemléleti elemek közül az ökológikus gondolkodásmód és a természettudományi megközelítés jelenik meg leggyakrabban.

- **Személyiségfejlesztés** – a pedagógusok önismeretének, személyes kompetenciáinak fejlesztésére irányuló tartalmak.

A résztvevő pedagógusok személyiségének fejlesztése elsősorban a kritikus gondolkodás és az együttműködés, a csoportban való dolgozás készségének kialakítását célozza.

- A képzések 39%-ban elméleti, 61%-ban gyakorlati anyagot tartalmaznak.
- A leggyakrabban alkalmazott módszerek az előadás és az önálló feladatmegoldás.
- A résztvevők leggyakrabban záró-dolgozat formájában számolnak be a megszerzett ismeretekről. Gyakorlati vizsgával a programok összesen 3%-ban találkoztunk, ami korábban említett elmélet/gyakorlat arányt erősen megkérdőjelezi.
- A résztvevők munkáját az esetek többségében az oktató értékeli.
- A képzők legtöbbször a program végén, kérdőíves felméréssel mérik fel a résztvevők véleményét, észrevételeit, de ezeket csak 60%-uk használja fel a program fejlesztésére.

4.3 A telefonos interjúk tapasztalatai

- A képzők legjelentősebb része azért alapította képzését, mert szakmai hiányt akart betölteni, rendelkezett már kipróbált tudásanyaggal illetve mert elkötelezett környezetvédő.
- A képzők legnagyobb része az Oktatási Közlönyben hirdette képzését, szóróanyagot küldött az iskolába vagy személyesen kereste fel az intézmények vezetőit, pedagógusait ill. más képzéseken részt vevő pedagógusokat.

- A tematika és a munkaformák összeállításánál a képzők leginkább saját tapasztalataikra támaszkodtak, de emellett kollégáik tapasztalatait és a szakirodalmat is figyelembe vették, bár kisebb mértékben.
- A képzők úgy tapasztalták, hogy a résztvevőket a téma, a módszerek és a népszerű előadók vonzzák.
- Az érdeklődés hiányát leginkább a nem megfelelő hirdetéssel, és a képzés magas árával indokolták a képzők.
- A képzők 62%-a követi a tanfolyamok hatásait. Ez a jelenleg is futó programok képzőire jellemzőbb.

4.4 A megyei pedagógiai intézetek szakembereivel és a meglátogatott képzések szervezőivel készített személyes interjúk tapasztalatai

A személyes találkozók során a következő megállapítások születtek:

- A már teljesített órák száma, a vizsga típusa, és a szűkös anyagi lehetőségek okolhatók leginkább a pedagógusok képzésektől történő távolmaradása miatt.
- Azokra a képzésekre jelentkeznek legszívesebben a pedagógusok, melyről elegendő általános és személyes információt kapnak.
- Legtöbben az óvónők mennek el a képzésekre.
- A továbbképzési rendszer szintjén szükséges lenne a továbbképzési normatíva emelése a forráshiány enyhítése érdekében és megfelelő szakemberek (közoktatási szakértők és intézményvezetők) felkészítése a pedagógusok környezeti nevelési munkájának hatékonyabb támogatására.

4.5 A meglátogatott képzéseken részt vevő pedagógusok véleménye

Az anyag részletesen tartalmazza a felmerült igényeket, az ezekre vonatkozó kutatási tapasztalatot és a vizsgálatot végzők fejlesztési javaslatait.

4.6 A kérdőíves vizsgálat legfontosabb tapasztalatai

- A pedagógusok legtöbben az iskolájukba érkezett szórólapokból ill. személyes csatornákon keresztül értesültek a programokról.
- A képzésekre legtöbben a téma és a módszerek miatt jelentkeztek. A képzést követően az új módszereket tudták a legtöbben hasznosítani.

5. Javaslatok

A képzések tartalmára, módszertanára, szervezésére vonatkozóan:

1. Javasoljuk **helyi sajátosságokra** alapuló képzések szervezésének ösztönzését **helyi szervezetek és szakértők bevonásával**. Így a pedagógusok sok olyan információt kaphatnak, melyet könnyen tudnak hasznosítani mindennapi munkájuk során.
2. Javasoljuk **bentlakásos** képzések szervezésének ösztönzését.
3. Javasoljuk a jó alapított programokról **több indítási engedély** kiváltásának ösztönzését, támogatását.
4. Javasoljuk a **teljes tantestületek** számára kidolgozott képzések támogatását.

5. Javasoljuk a képzők ösztönzését - ill. az ebben való segítségnyújtást - az **utógondozás** megszervezésére.
6. Javasoljuk a **kommunikáció** különböző formáinak tartalmi elemként való beépítését a képzésekbe.
7. Javasoljuk a pályázatírási és más **forrásszerzési ismereteket** nyújtó képzések megszervezésének támogatását, esetleg újak alapítását.
8. Javasoljuk, hogy a programokban több, a napi gyakorlatban, órai munka, terepmunka során **azonnal hasznosítható módszertani ötlet**, eszköz jelenjen meg. A szervezők a képzéseken építsenek a résztvevők saját tapasztalataira, adjanak lehetőséget ezek kicserélésére.
9. Javasoljuk a **terepi munka** súlyának növelését a képzési programokban.

A továbbképzési rendszerre, ezen belül a KN képzések körére vonatkozóan:

10. Javasoljuk a környezeti nevelési képzésekre vonatkozó **egységes értékelési szempontsor** összeállítását.
11. Javasoljuk egy folyamatosan frissülő **továbbképzési adatbázis** elhelyezését az Interneten, ahol részletes információkat olvashatnak az érdeklődők az egyes képzésekről.
12. Javasoljuk egy hasonló **kutatás** elvégzését “A környezeti nevelés helyzete a pedagógus **alapképzésben**” címmel.
13. Javasoljuk a futó programok alapítói között túlsúlyban lévő **civil szervezetek** különböző formákban történő **támogatását**.
14. Javasoljuk **intézményvezetőknek** szóló KN képzés alapítását ill. KN modul beépítését több intézményvezető képzés tematikájába.
15. Javasoljuk a jelenleg is futó, **erdei iskolák** módszertanával foglalkozó képzések támogatását, esetleg újak alapítását.
16. Javasoljuk a **3-10 éves korosztállyal** foglalkozó pedagógusoknak szóló képzések áttekintését, esetleg újak alapítását.

Összegzés

A vizsgálat során több forrásból nagyon sok információ gyűlt össze, mely különböző szempontok szerint a későbbiekben további elemzésekre nyújt lehetőséget. A kutatás alapszempontja az volt, hogy ki tudjuk mutatni, milyen különbségek vannak a jelenleg is futó, a korábban szervezett, de ma már nem működő és az eddig még egyáltalán nem indított képzések között, ezáltal rámutathassunk: mi az ami működik – és mi az ami nem, a környezeti nevelési képzések körében. Úgy érezzük, ezt vizsgálódásunk minden területén sikerült megvalósítanunk.

Kiemelhető eredménynek tekintjük, hogy láthatóvá vált a jelenleg is futó képzések során alkalmazott tartalmi, módszertani és szervezési elemek működése ill. az, hogy a sikerességben milyen nagy szerepe van az igényességnek. Szintén fontos tapasztalatnak tartjuk, hogy a jól működő képzések esetében helyi és kistérségi szinten erős kapcsolati hálót működtetnek a tanfolyamok szervezői.

A környezeti neveléssel kapcsolatos továbbképzésekre vonatkozó átfogó fejlesztési javaslatot az ebből a célból szervezett workshop keretében, a meghívott képző szervezetekkel közösen kívánjuk kialakítani.